

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ОПОДАТКУВАННЯ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

І. Філон, викладач, Л. Кривоніс

Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва

Ключові слова: податок на додану вартість, фіксований сільськогосподарський податок, дотації.

Key words: value-added tax, fixed agricultural tax, grants.

The mechanism of the special mode of value-added tax application and fixed agricultural tax production on AIC enterprises is investigated. Found out failings and the ways of improvement of the operating system of taxation of agrarian business are offered in Ukraine.

Постановка проблеми. Не секрет, що сьогодні система оподаткування аграрних товаровиробників не позбавлена низки недоліків. Йдеться насамперед про пільговий режим оподаткування податком на додану вартість (далі – ПДВ) та фіксованим сільськогосподарським податком (далі – ФСП). Вітчизняний податковий механізм у сільському господарстві вже друге десятиріччя спрямований на виконання особливого, непритаманного, по суті, йому завдання – стимулювання розвитку сільськогосподарських підприємств внаслідок створення сприятливого податкового середовища, формування специфічного джерела фінансових ресурсів. Але з огляду на певні чинники, зокрема на занепад тваринницької галузі, на розширення якої й скерована державна підтримка у вигляді дотацій, потрібно детальніше звернути увагу на доцільність такого фінансування. Нинішній механізм оподаткування сільгоспвиробників спрямовується лише на стимулювання розвитку аграрного виробництва, формування специфічного джерела додаткових фінансових ресурсів за рахунок несплачених податків, що є однією з головних причин як дефіциту бюджету, так і поступового занепаду підприємств АПК, які поки що не в змозі цілеспрямовано використовувати дотації. Виникає запитання, а чи варто тоді нехтувати мільярдами гривень із державної казни заради тих спецрежимів оподаткування, які уже протягом кількох років себе не виправдовують?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оподаткування сільськогосподарських товаровиробників є досить актуальною серед широкого кола науковців. З року в рік податковий механізм заводить у глухий кут як економіку країни, так і підприємства АПК, а отже, і все більше привертає до себе увагу дослідників, які прагнуть знайти оптимальне рішення для стабілізації ситуації невизначеності, яка, на жаль, є характерною для вітчизняної податкової системи. Зокрема, наукові доробки Л. Тулуша, Л. Кравчука, Н. Сапича, Є. Опрі, С. Кваші та Ю. Лузана [2–7] свідчать про розробку рішучих кроків щодо вдосконалення податкового механізму, зокрема – перегляду спеціального режиму оподаткування ПДВ та ФСП та розробку нових методів оподаткування, які захищають одночасно інтереси держави та сільгоспвиробників. Проте не всі питання залишаються вирішеними, адже жодних змін у законодавстві, хіба окрім продовження дії того чи іншого законодавчого акту, протягом останніх років не спостерігається.

Постановка завдання. Для запровадження дієвого податкового механізму щодо сільськогосподарських товаровиробників насамперед необхідно проаналізувати доцільність існуючої політики оподаткування в галузі АПК, виділити негативні сторони, що істотно ускладнюють ігальмують розвиток господарств, та відповідно на основі отриманих результатів запропонувати дієвіші методи нарахування та сплати податків.

Виклад основного матеріалу. В ідеалі спеціальний режим ПДВ і ФСП має захищати інтереси сільгоспвиробників та полегшувати фіскальну функцію держави у питанні їх дотування, але за останні роки ситуація на аграрному ринку свідчить про протилежне, вказуючи на поступовий занепад тих галузей (тваринництво), яким і були надані ці пільги.

Однією з причин, що дала змогу дійти такого висновку, стало зменшення кількості голів ВРХ, що вирощуються сільськогосподарськими підприємствами, хоча саме на їх збільшення і скерована політика дотацій (табл. 1).

Аналізуючи дані табл. 1, можна чітко простежити тенденцію до різкого скорочення поголів'я ВРХ та свиней у сільськогосподарських підприємствах і одночасне їх збільшення в господарствах

населення. Звісно, фізичні особи також мають право на отримання дотацій, але ж до функціонування спецрежиму ПДВ та ФСП вони не мають ніякого відношення. Отже, ситуація така: сільгоспвиробники користуються пільгами в оподаткуванні, які б повинні сприяти розвитку тваринництва та покращити ситуацію з наявністю голів худоби, а натомість маємо різке загострення кризи в галузі, що втілюється навпаки – у зменшенні поголів'я ВРХ та свиней.

Таблиця 1

Поголів'я худоби в Харківській області (на 1 січня), тис. гол.

Види тварин	1991р.	1996р.	2001р.	2002р.	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.
Усі категорії господарств									
ВРХ	1274,6	966,5	466,2	484,3	467,0	366,0	361,7	279,8	251,5
В т. ч. корови	415,0	392,6	217,3	224,8	205,6	171,7	152,6	134,6	121,0
Свині	1086,0	850,0	365,5	399,7	430,7	306,5	263,3	290,0	323,3
Господарства населення									
ВРХ	70,8	112,9	127,8	143,4	151,5	133,4	133,8	122,5	114,1
В т. ч. корови	43,1	79,4	83,9	91,4	95,3	86,3	85,8	77,4	71,0
Свині	190,8	366,0	202,3	107,8	224,4	164,2	141,3	128,6	141,4
Частка господарств населення в поголів'ї тварин в усіх категоріях господарств, %									
ВРХ	5,6	11,7	27,4	29,6	32,4	36,4	42,2	43,8	45,4
В т. ч. корови	10,4	20,2	38,8	40,6	46,3	50,2	56,2	57,5	58,7
Свині	17,6	43,1	55,3	49,5	52,1	53,6	53,7	44,3	43,7

Цікаво те, що господарства населення, які обмежуються лише отриманням дотацій на загальних підставах, стрімко налагоджують виробництво продукції тваринництва, зокрема за рахунок зростання чисельності поголів'я ВРХ. Підтвердженням до викладеного матеріалу є аналіз табл 2.

Бачимо, що за останні роки першість у виробництві продукції тваринництва належить не підприємствам області, а господарствам населення, що знову наштовхує на питання, а чи потрібні взагалі якісь пільги в оподаткуванні саме юридичних осіб – сільгосптоваровиробників, якщо ті не виправдовують себе, чи можливо буде доцільніше усі кошти від справляння ПДВ скеровувати до бюджету і лише там розподіляти їх пропорційно до кількості виробленої продукції?

На жаль, спостерігається обернена залежність у системі оподаткування АПК – чим більше пільг отримує підприємство, тим гірша ситуація з галуззю тваринництва.

Основною причиною цьому є низький рівень контролю, або взагалі його відсутність, за цільовим використанням коштів, що залишаються у розпорядженні товаровиробників, чи сум податку на додану вартість, повернутих ним переробними підприємствами у вигляді дотацій.

Що ж до розміру державної допомоги галузі АПК, то вона є досить істотною (табл. 3) і, головним чином, націлена на розвиток саме сільськогосподарських комплексів.

Таблиця 2

Виробництво валової продукції рослинництва і тваринництва в господарствах Харківської області (у порівнянних цінах 2005 р.)

Показник	Рік								
	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Валова продукція рослинництва, млн грн	3502,5	2872,8	2622,5	3352,7	3089,2	2458,1	3248,8	3581,9	3020,3

У т. ч. в с.-г. підприємствах	2854,5	1634,9	1085,6	1455,9	1447,0	932,1	1323,9	1443,5	1285,6
У господарствах населення	648	1237,9	1536,9	1896,8	1642,2	1526,0	1924,9	2138,4	1734,7
% господарств населення в загальній сумі валової продукції	18,5	43,1	58,6	56,8	53,2	62,1	59,3	59,7	57,4
Валова продукція тваринництва, млн. грн.	4260,4	2184,5	1687,5	1915,5	2118,5	1874,0	1895,7	1956,7	2021,3
У т. ч. в с.-г. підприємствах	3137,6	1222,7	576,1	719,3	835,9	730,4	711,7	771,7	843,9
У господарствах населення	1122,8	961,8	1111,4	1196,2	1282,6	1143,6	1184,0	1185,0	1177,4
% господарств населення в загальній сумі валової продукції	26,4	44,0	65,9	62,5	60,5	61,0	62,5	60,6	58,2

Таблиця 3

Рівень можливої підтримки у 2009 р., млн грн	
ВРХ	257
Свині	397
Птиця	755
Вівці та кози	482
Молоко	368
Разом	2259

Відповідно відкривається досить широкий діапазон для маніпуляцій з боку юридичних осіб – господарств, складається враження, що дотації для відродження тваринництва не використовуються за призначенням, а просто розчиняються в повітрі, адже їх виплата не дає жодних результатів.

Отже, ми вважаємо недоцільним подальше використання спеціального режиму справляння ПДВ, зокрема застосування нульової ставки для операцій реалізації молока та тварин живою вагою переробним підприємствам, пропонуємо оподатковувати дані операції на загальних підставах, тобто за ставкою 20%. Адже «нульова» пільга є недоцільною та економічно не виправданою та призводить до відволікання фінансових ресурсів виробників, оскільки не передбачає автоматичного відшкодування вхідного ПДВ під час виробництва тваринницької продукції.

У сфері непрямого оподаткування сільгосппідприємств також уже достатній проміжок часу діє режим акумуляування, за якого всі кошти, які мають бути сплачені до бюджету, залишаються в розпорядженні господарств. Ця форма підтримки також потребує удосконалення. Зокрема, підвищення рівня цільового використання, тобто відкриття органами казначейства спеціальних рахунків, де й будуть накопичуватись суми дотацій. Таким чином, рівень контролю за їх використанням значно зросте. Також необхідно передбачити суворіший порядок реєстрації господарств, які мають право використовувати спецрежими.

Інше питання – функціонування ФСП. Даний режим оподаткування, здається, з кожним роком має все менше прихильників. Сума нарахованого ФСП прямо залежить від площі угідь, які належать підприємству, а сьогоднішня ситуація із землею аж ніяк найкраща. Господарства, маючи в розпорядженні сотні тисяч гектарів, які не обробляються в силу об'єктивних причин (відсутність

техніки, робочої сили та інвестицій загалом), сплачують значні суми податку, при цьому більшість з них є збитковими. Наведені дані свідчать про необхідність докорінних змін у порядку оподаткування сільськогосподарських товаровиробників з переходом до загальної системи оподаткування з пріоритетом застосування земельного податку та податку на прибуток, який повинен бути зменшений на суму сплаченої плати за землю.

Ще одна невизначеність – це різка відмінність вітчизняної податкової політики щодо пільгових режимів оподаткування із законодавством країн – членів СОТ. Вступивши до цієї організації торгівлі, Україна дала зрозуміти, що вона готова до співпраці з високорозвиненими державами. Але чи є це так насправді?

У зв'язку з процесами інтеграції України у СОТ внутрішня фінансова політика потребує змін та адаптації до прийнятих нею стандартів і вимог країн-членів. Основними вимогами, що висунуті Україні в зв'язку із членством в СОТ, є: гармонізація законодавчої та нормативної бази до міжнародного права, приведення у відповідність із міжнародними стандартами фіто-санітарних правил та скорочення сукупного виміру підтримки (СВП) галузі. За результатами переговорного процесу було досягнуто домовленість, що за базовий період береться період 2004-2006 рр. із СВП у розмірі 609 млн дол. або 3,05 млрд грн. Проте у 2007 р. рівень державної підтримки сягнув верхньої межі СВП (зокрема, тільки пряма бюджетна підтримка склала 5145,1млн. грн.). Зважаючи на таку ситуацію, виникає потреба у реформуванні національної системи державної підтримки аграрного сектора економіки.

У світлі сучасних інтеграційних процесів, під час реформування вітчизняної системи оподаткування слід виходити з того, що одним з базових принципів СОТ є відсутність податкової дискримінації. Це передбачає забезпечення такого національного режиму оподаткування, за якого імпортом товарам надаються такі ж податкові умови, як і товарам вітчизняного виробництва. Відповідно, наявна суперечність зумовлює необхідність приведення чинної системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників до вимог СОТ, усунення податкової дискримінації щодо вторгованих товарів та економічних викривлень, що мають місце за непрямої фінансової підтримки за допомогою використання спеціальних податкових механізмів.

Варто відзначити, що Україна взяла зобов'язання щодо зміни режиму непрямого оподаткування сільськогосподарських товаровиробників, яке полягає у скасуванні нульової ставки ПДВ для вітчизняних виробників молока та м'яса під час здійснення поставок на переробні підприємства та припинення практики виплати дотацій переробними підприємствами.

На наш погляд, єдине, що доцільно зберегти, – це дію режиму акумуляції на умовах добровільного застосування до кінця адаптаційного періоду, відповідно до правил СОТ. У розпорядженні держави нині відсутній адекватний інструмент його заміни, а відмова від його використання в умовах членства в СОТ украї негативно позначиться на фінансовому стані вітчизняних сільськогосподарських підприємств, спричинить загрозу продовольчої безпеки країни та зниження конкурентоспроможності товаровиробників галузі.

Висновки. Узагальнюючи все сказане, можна стверджувати, що проблема удосконалення механізму оподаткування сільськогосподарських підприємств є нагальною справою, оскільки відтягування вирішення цієї проблеми поступово заводить економіку країни в глухий кут. Насамперед страждають як сільськогосподарські товаровиробники, що значно вплине на зниження продовольчої безпеки країни, так і держава, яка внаслідок функціонування спеціального режиму ПДВ та ФСП недоотримає кошти до бюджету.

Бібліографічний список.

1. Закон України «Про податок на додану вартість» від 03.04.1997 р. №168 (зі змінами та доповненнями) // Ліга:Еліт Закон Copyright: ІАЦ «Ліга». – 2008.
2. Кваша С. М. Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора економіки України // С. М. Кваша / Облік та фінанси АПК. – 2008. – № 3.
3. Кравчук Л.С. Нагальна необхідність формування ефективної податкової політики в аграрному секторі економіки / Л.С. Кравчук // Вісник ХНАУ: Економіка АПК і природокористування. – 2003. – №4. – С. 139-144.
4. Опря Є.А. Ефективність дії податкового механізму в аграрному секторі / Є.А. Опря // Економіка АПК. – 2006. – №3. – С. 39-44.
5. Лузан Ю.Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах членства в СОТ / Ю.Я. Лузан // Облік та фінанси АПК. – 2008. – № 3.
6. Тулуш Л.Д. Проблеми та перспективи функціонування податку на додану вартість в сільському господарстві / Л.Д. Тулуш // Облік та фінанси АПК. – 2006. – № 12. – С. 68-74.

7. Тулуш Л.Д. Розвиток системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в умовах членства України в СОТ / Л. Д Тулуш // Облік та фінанси АПК. – 2008. – № 3. – С. 46-60.